

FEİRAHİ: “ARAP BAHARI, EHLİ SÜNNET DÜNYASI İÇİNDE YENİ BİR ZITLAŞMA ORTAYA ÇIKARDI!”

DAVOOD FEİRAHİ

Davood Feirahi, Tahran Üniversitesi, Siyasal ve Hukuk Bilimleri Fakültesi'nde siyaset bilimi profesörüdür. Akademik eğitiminin yanında Zencan ve Kum medreselerinde Şii ilahiyatı ve fıkhi eğitimini tamamlamıştır. İslam'da siyaset düşüncesi konusundaki uzmanlığı ile tanınan Profesör Feirahi, İslam'da Güç, Bilgi ve Meşruiyet (*Ghodrat, Dānesh, va Mashro'yyat dar Eslām*), İslam'da Siyasal Sistem ve Devlet (*Nezām-e Siyāsi va Dowlat dar Eslām*), İslam'da Devletin Gelişiminin Tarihi (*Tārīkh-e Tahavvol-e Dowlat dar Eslām*) isimli çalışmaları dâhil çok sayıda kitap ve makale kaleme almıştır.

ORSAM: Ortadoğu ve bölgede yükselen mezhepçilik hakkında görüşlerinizi almak istiyoruz. Bilindiği üzere Arap Baharı'ndan sonra Ortadoğu'da büyük değişiklikler meydana geldi. Siz hem bir siyaset bilimi profesörü hem de bir Şii din âlimisiniz. Tahran'dan bakınca Ortadoğu'nun manzarası size göre nasıl görünüyor?

Davood Feirahi: Ortadoğu, benim görüşme göre, 'hegemon' bir bölgedir. Yani hem bölge kendisi istikrarsızdır hem de bölgedeki istikrarsızlık bütün dünyayı etkisi altına alabilmektedir. Dünyanın birçok yeri böyle değildir aslında. Diğer bölgelerdeki meseleler, tüm dünyayı ilgilendiren meseleler olmayabiliyor. Yani Ortadoğu'nun meseleleri, küresel meseleler olabiliyor; oldukça da hızlı oluyor. Bunun sebebi ise söz konusu bölgenin konumudur. Mesela, bölge coğrafi açıdan bir kalpgâh (heartland) gibi. Bu kalpgâh, büyük güçlerin ortasında yer alır. Kuzey, güney, doğu ve batıda yer alan büyük güçlere bakınız: Ortadoğu bunların ortasındadır; Çin o tarafta, Ruslar şu tarafta, Avrupalılar bu tarafta, batıda yer alır. Buna da 'stratejik kalp' deniliyor. Meselenin bir kısmı işte bu konum meselesidir. Diğer kısmı enerjidir ki Ortadoğu'da petrol vardır. Bir diğer kısmı ise kendisi başlıca bir bahis olan İslam'dır; yani söz konusu bölgenin Müslüman olması oldukça önemli bir konudur. İşte bu konuyu

daha çok açıklamaya çalışmak isterim. Ben adı geçen coğrafyaların 'heartland'inden bahseden stratejistlerin üzerinde durduğu siyasi ve askeri meselelerle ilgilenmiyorum. Buna karşılık bu Ortadoğu'nun dinsel durumunu tartışmak istiyorum. Çünkü Ortadoğu meselesinde örneğin petrol gibi diğer konular, fazlaca tartışıldığı halde dinle ilgili kısmı yeterince açıklığa kavuşturulmamıştır. Kısaca, ben daha çok meselenin dinsel tarafını açıklayacağım.

Eğer uluslararası açıdan bakmak istersek bölgenin temel özelliklerinden birinin göç vermek olduğunu görürüz ki bu, 'geri kalmışlık' yüzündendir. Yani Müslüman neslin büyük bir kısmı mesela ABD'ye, Avrupa'ya ve başka birçok yere göç etmiştir. Bu göçmenliğin çeşitli etkileri vardır. En önemli etkilerinden birisi, Avrupa ve ABD'ye giden her göçmenin ailesinin Ortadoğu'da bulunmaya devam etmesidir.

Yani akrabaları, aileleri, anne-babaları veya kardeşleri buralardadır. Hal böyle olunca, bölgede olan olaylar karşısında Avrupa ve ABD'deki göçmenler hassaslaşmaktadır. Böylece söz konusu muhacirler, Ortadoğu'da yaşanan olayları, meseleleri göç edip yerleştikleri ülkelere çekmektedir ve bölgede olan olaylar Avrupalıları ve Amerikalıları da etkilemektedir. Örneğin, ikiz kuleler olayı bu açıdan büyük önem taşımaktadır. Amerikalılar ile bölgede çatışmaya girenler, bu çatışmayı oralara da taşımaktadır. Ne olmuştu biliyor musunuz? Amerikalılar Irak'ı ele geçirince CNN televizyonunda ilginç bir program yayınladı. Programda Amerikan askerlerinden birine Ortadoğu'ya niçin geldiği soruldu. Asker, 'ABD'de radikallerle savaşmak zorunda kalmamak için geldim.' cevabını verdi. Buna karşılık el-Kaide de "Biz de sizinle aynı şeyi yapmak istiyoruz!" diye açıklama yapmıştı. Yani 'siz bu tarafa cephe açmak istiyorsunuz; o halde biz de cepheyi sizin oralara taşımak istiyoruz' anlamına geliyordu bu açıklama. Bunun üzerine "Batı'yı kendi evinde tehdit etmek" adı altında bir proje geliştirdiler. İşte gördüğümüz gibi söz konusu göçmenliğin özelliklerinden biri budur. Buradaki herhangi bir değişiklik ya da gelişme Batı'da yankı bulmaktadır.

Bölge ülkelerinin, özellikle Sünni ülkelerin din ve siyaset hakkındaki düşünceleri eğer bir çözüme ulaşmazsa IŞİD varlığını sürdürecektir. Çünkü bir taraf kontrol etmeye, diğer taraf ise ortadan kaldırmaya çalışıyor.

Göçmenliğin özelliklerinden bir diğeri de şudur: Yaygın bir kanaate göre kendi ailesinden, çevresinden uzakta kalan kişiler radikalleşmeye daha hazır hale geliyorlar. Bu ilginç bir olgudur. Adeta bir koloni teşkil etmeye başlıyorlar. Bu koloni daha üst kültüre itiraz ediyor. Rusların bir sözü vardır, derler ki: "Zengin biri fakir biriyle ilgilenince, fakir Allah'ın zengine verdiği servetten bir kısmının kendisinden çıktığını düşünür." Bundan dolayı da fakir, zengine karşı kin duyar. Sözü edilen göçmenler de Batılılara bakınca Rusların bu sözü doğru çıkıyor; göçmenler Batılıların kendilerini mahrum bıraktığını düşünürler. İşte bu, Ortadoğu meselelerini küresel bir hale getiriyor, sorunları her yere sürüklüyor. Yani Ortadoğu'da olanlar her yeri etkiliyor ki olağan bir etkidir bu. Ortadoğu'da meydana gelen bir olay ülkelerde iki tür korkuya sebep oluyor. Birisi, olayın enerji sistemine tesir etmesi,

diğeri de güvenlik hatlarının yer değiştirebileceği düşüncesidir. Eskiden, Soğuk Savaş döneminde güvenlik hattı, Ortadoğu'dan geçer denilirdi. Ortadoğu'nun bir kısmı Avrupa ve ABD tarafına yöneldi, diğer kısmı Rusya ve Çin safına geçti. Yani, Batı ile Rusya ve Çin arasında ayırım çizgisi bu bölgede şekillendi. Ben kendim hatırlıyorum, SSCB zamanında Ruslara "Sizler niçin Suriye'desiniz?" diye sormuşlardı. Ruslar da "Batılılarla Orta Asya'da karşılaşmak zorunda kalmamak için" şeklinde cevap vermişlerdi.

Yani, Ortadoğu meseleleri yalnızca bu bölgeye ait ve onunla sınırlı değildir.

Evet. İslam Devrimi [1979] meydana gelince çok büyük bir olay yaşanmıştı, hatta İran'da bu olaya 'mucize' demişlerdi. İran'a müdahale konusunda Amerikalılar Ruslar'a, Ruslar da Amerikalılar'a engel oluyordu. Nojeh darbe girişiminde [9 Temmuz 1980] de böyle bir şeyin olduğunu hatırlıyorum. Başka operasyonlarda da benzeri durumlar yaşandı. Yani İslam Devrimi'ne karşı yapılacak eylemlerde iki büyük güç birbirini engelliyordu. Bunun sonucunda sözünü ettiğimiz ayırım çizgisi ortadan kalktı. Devrimle beraber İran'da, Avrupa ve ABD'nin ayırım çizgisi silinmişti artık. Çizgi belirsizleşmiş, yeniden çekilip çekilemeyeceği anlaşılamamış, acaba yeni müstakil bir alan mı doğdu diye düşünülmüştür. Kısacası Ortadoğu'da bir olay olunca iki büyük gücün etkisi çok fazladır. Günümüzde Irak ve Suriye böyledir. Herkes kendi güvenlik hattını daha geriye çekmemek için uğraşiyor. Yani sözünü ettiğimiz bu hatlar oldukça önemli hatlardır. Eskiden de durum "iki sütun stratejisi" adı altında aynıydı; Batılılar Arabistan'ı, İran'ı kontrol etmek istiyorlardı. Bütün bunlar da Ortadoğu meselelerinin içeriği itibarıyla küresel olduğunu göstermektedir. Yabancıların müdahaleleri içerideki ihtilafların çözülmesi ihtimalini tamamen ortadan kaldırmaktadır; çünkü bölge bağımsız değildir.

Böylece göçmenlik ve eski Soğuk Savaş dönemi geleneğinden arta kalan güvenlik hatları konuları anlatılmış oldu. Her iki olgu da sorunları daha da karmaşık hale getirmektedir. Buna bir de siyaset ve ekonomiyi ekleyin; pazarları, petrolü.

Diğer taraftan Ortadoğu'da iki buhran vardır: Birisi kavmiyetçilik, milliyetçiliktir ve diğeri ise dini ihtilaflardır. Ben bu dini ve mezhebi farklılıkları açıklamaya çalışacağım. Deyim yerindeyse söz konusu ihtilafların ortak bir elbisesi yoktur. Yani mesela

Arap milliyetçiliği Şiiğin aleyhindedir. Aynı şekilde Selefilik de milliyetçiliği kırmaktadır. Demek istiyorum ki milliyetçi ve mezhepçi kimlikler ve ihtilaflar üst üste değildir, örtüşmüyor. Örneğin, Japonya ve Çin böyle değildir. Japonya dil ve din açısından –Şintoizm– kendisini etrafından ayırıştırılmaktadır. Buna karşılık Ortadoğu'da durum aynı değildir. Birinin milli ayrışması vardır; bir diğerinin çok da tutarlı olmayan bir mezhep ayrışması vardır. Bundan dolayıdır ki mezhebi ihtilaflar milli ihtilafları ya kontrol etmekte ya da daha da derinleştirmektedir. Aynı şeyi milli ihtilaflar da mezhebi ayrışmalar üzerinde gerçekleştirilmektedir.

Mezhep ihtilafları gerçekten çok önemli. Özellikle Irak ve Suriye'de bu ayrışma daha da şiddetlenmiş durumdadır. Bu ihtilaflar neden son zamanlarda bu denli artmıştır?

Mevcut uluslararası etkenlere ek olarak başka bir çok fenomen ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi de bölgedeki demokratikleşme sürecidir. Biliyorsunuz, demokratikleştirme bir zihniyettir. Toplumda demokratik farkındalık ortaya çıkmıştır. Bu demokrasi zihniyeti Ortadoğu'ya geldi. Bir metafor kullanmak istersek demokratikleşme ruhu söz konusu bölgede dolaşmaktadır. Bu demokrasi zihniyeti mezhepsel kimlikleri harekete geçiriyor. Yani her mezhebi akım siyasi iktidardan pay istiyor. Eskiden böyle değildi. Eskiden Arabistan Şiiileri sadece bir cami yapma özgürlüğü istiyorlardı, ama şimdi iktidardan pay istiyorlar. Irak Sünnileri ve Şiiileri böyle değildi. Sadece baskı yönetimi tarafından şiddete maruz kalmak istemiyorlardı ama şimdi siyasetten pay istiyorlar; büyük bir pay. Irak'ın öyküsü, önemli bir öyküdür. Bu öyküden ibret almak gerek. Hem Ehli Sünnet hem de Şiiiler iktidardan paylarını almak istediler. Ne var ki demokrasinin milliyetle ilişkisi, yani her grubun adil bir şekilde iktidardan ne ölçüde pay alacağı meselesi henüz bir şekle girmiş değildir. Bu belirsizlik, mezhepçi hareketler arasındaki siyasi ihtilafları daha da körüklemektedir. Aksi de olmaktadır; yani siyasi ihtilaflar, dini ayrışmaları keskinleştirmektedir. Ne olduğuna dair bir örnek vereyim: Irak, İran'a savaş açtığı anda devrimin İslami olması nedeniyle İran, din üzerine kurulmuş bir savunma söylemi geliştirdi. İlginç olansa Baas Partisi gibi bir partinin de söylemlerini dinselileştirmeye mecbur kalmasıydı. Benzer biçimde, Irak bayrağına 'Allahü ekber' lafzını eklediler. Şu da çok dikkat çekicidir ki Amerika, Kuveyt sorunu yüzünden Irak'a saldırınca Baas Partisi Sünni fraksiyona daha

çok yanaşmaya başladı. Sünni fraksiyona yaklaşınca da sonraki yıllarda büyük bir kısmı Baas ve Sünni olan Irak ordusu zamanla mezhep konusunda ifratçı bir noktaya vardı. Sonrasında Irak ordusunun Sünni olan askerleri günümüzde IŞİD saflarına katıldı. Bugün IŞİD ordusunu tahlil ettiğimizde, yabancı bir grubun IŞİD saflarında olduğu ve bu güçlerin büyük bir bölümünün Nuri Maliki hükümeti döneminde iktidardan pay alamayan Sünnilerden ve diğer bir büyük bölümün Baas ordusundan, bir kısmının İzzet-i Duri önderliğindeki Nakşibendi sufilere ve bir kısmının ise 'Sünni Uyanış' (Sahve) akımına katılanlardan oluştuğu görülmektedir.

Bölgede mezhep eksenli ihtilafların şiddetlenmesinde demokratikleşme sürecinin etkisine işaret ettiniz. Ama IŞİD'in ortaya çıkışının demokratikleşmeyle ne ilgisi olabilir?

Olmaz mı? Onların varlığı zaten demokrasiye karşı bir reaksiyondur. Bunun etkilerini de görebilirsiniz. Örneğin Arapça adı "Edilletün Celiyye fi Küfri men İtikade fi'd-Demokrasiyye" olan "Demokrasiden Bahsedenlerin Tekfiri Hakkında Açık Deliller" kitabını yazmışlardır. Şu da oldukça ilginçtir ki Irak Ehli Sünneti hükümetin tarihsel olarak Sünnilerin hakkı olduğuna inanmaktadır. Bakınız IŞİD üç büyük grubu tekfir etmektedir: 1- Şiiler; Şii'lere müşrik diyorlar. 2- Batı'yla işbirliği yapanlar; Batı ile işbirliği yapan herkes kâfirdir. Mesela Suudi Arabistan'a da münafık diyorlar. Yani zahiren Müslümanlar, ama aslında Batı ile el eleler. Bakınız örnek olarak [ABD Dışişleri Bakanı] Kerry'nin Kral Selman ile görüşmesini asla istemiyorlar. 3- Demokrasiyi kabul edenlere de 'bidat' ehli diyorlar. Bidat dinde aslında olmadığı halde sonradan eklenen şeylere denir. Buna göre AK Parti onların nazarında tamamen kâfirdir; çünkü AK Parti de demokrasiden bahsetmektedir. İşte bu onların zihinlerini gayet açık bir şekilde yansıtmaktadır. Demek oluyor ki demokratikleşme süreci onlar için etkisiz bir şey değildir. Tepkisel olarak da olsa demokrasi bir şekilde IŞİD'i şekillendirmiştir.

O halde bölgede mezhepsel ihtilafların halli için demokrasiden vazgeçmemiz mi gerekiyor? Demokratikleşme süreci içerisinde bu sorun çözülebilir mi?

Şunu açıklamak isterim: Şimdiye kadar anlattıklarımız Irak'ta olanlar hakkında bir çıkarım idi. Birçok kimse İranlıların Irak'taki varlığını tam olarak

anlayamıyor. Bunun sebeplerinden biri İran'ın kendi menfaatleridir. Asıl önemli sebep ise nesillerin katledilmesi korkusudur. Özellikle Şii bölgelerde Ezidilerin maruz kaldıkları katliamların aynısının yapılması ihtimali ortaya çıktı. Bu Şii dünyasında bir tepkiye yol açıyor.

Bunların dışında Ortadoğu'da gayet geniş başka bir sorun daha vardır. Arap Baharı, gerçekte Sünni ve Şiiler arasında bir çatışma meydana getirmede; Ehli Sünnet dünyası içinde yeni bir zıtlık ortaya çıkardı. Bu zıtlık, Sünni'nin Sünni ile tezadı idi. Bunu 'İhvan muamması' hazırladı. Bakınız nasıl? İhvanlılar demokrasiye yönelmişlerdi. İhvan demokrasiye yaslanınca bütün demokratik olmayan Arap ülkeleri ile arasındaki makas açıldı. İhvan, Arabistan için tehlikeliydi, çünkü onlar demokrasiyi dini bir tarifle açıklıyorlardı. Bu çok önemlidir. Yani iyi İslam veya doğru İslam'ın demokratik olduğunu söylüyorlardı. Ortadoğu'daki bütün sultanlık düzenlerinin İslam'ın saltanata karşı çıkmasını kabul etmeleri mümkün olabilir mi? İhvanlılar böylece Riyad'ın, Birleşik Arap Emirlikleri'nin, monarşilerin tahtlarını sallamaya başlamışlardır. Demek ki Arap Baharı sadece seküler diktatörler için bir tehlike değildi; sultanlar için de bir tehlikeydi. Eğer Arap Baharı hareketi devam etseydi o zaman bütün Ortadoğu bölgesi birbirine bağlanabilirdi. Bu hareket, mesela, Türkiye ve Mısır'ı birbirine bağlayabilirdi. Ama Sünnilerin bizzat kendileri içinde bir ihtilaf meydana geldi. Örneğin Mısır'la Katar arasındaki, Suudi Arabistan ile Mısır arasındaki ihtilaflara bakınız. Bu ihtilaflar, Arap Baharı'nın hazırladığı bir yarılma; İhvan'ın yol açtığı bir sorundur. Yani bugün gerçekte, İhvan'a yapılan her türlü baskı ve sıkıştırma aslında Türkiye'ye bir uyarıdır. Her ne kadar İhvan'ı kendileri ortadan kaldırmak isteseler de bu strateji aslında Mısır'da kilitlenmiştir. Şöyle ki elde iki türlü tezat vardı: Birisi Şii ve Sünni arasındaki tezat, diğeri ise Sünni ve Sünni arasındaki tezat. Sünni ve Sünni arasındaki tezattın üç boyutu vardır: 1- İhvan görüşü, 2- Vehhabi görüşü ve 3- IŞİD görüşünün tezadı. Bu çelişkinin sonucunda ne oldu peki? Sünni güçler IŞİD'i kontrol edemedi. Bakınız tanklar sınırda hazır olduğu halde Türkiye Kobani'de harekete geçemedi; çünkü kiminle savaşıacaklarını bilmiyorlardı. IŞİD ile savaşırlarsa Esad gelecek, Esad ile savaşırlarsa IŞİD gelecek. Suudi Arabistan da aynı durumda; IŞİD'le mi savaşsın, Esad'la mı savaşsın? Bilemiyor. Buna karşılık geçici de olsa IŞİD'e karşı ortak bir hat kurabilen tek güç Şii yayı, yani Lübnan, Suriye ve İran'dır. Bu, olayların doğal sonucudur; çünkü esasında

Sünni dünyasının, büyük Sünni ülkelerin üstesinden gelebilecekleri, ama gelemedikleri söz konusu tezatlar, diğer güçlerin yerini alabilecek bir güç doğurmaları imkânını onların elinden aldı. Yani mesela İhvan ve Suudi Arabistan'ın hikâyesi hallolmalı; Eğer Sisi, İhvan üzerindeki baskıyı azaltsa tekrar İhvan gelecek; eğer İhvan'ı tamamen etkisiz hale getirebilse bu sefer de İhvan'la ünsiyetleri olan Türkiye, Katar gibi, Tunus gibi, az çok ilişkisi olan ülkeler var. Bölgede İslami demokrasiden bahseden bir ülke, Suudi Arabistan ile birlikte olamaz. Bu ülkelerin varlıkları da Suudi Arabistan'a rahat vermeyecektir; çünkü Arabistan'ın varlığı onların aleyhinedir. Bu nedenle radikallere para veren bu ülkeler, yardım ettikleri grupların kontrollerini tamamen ellerinde bulundurmuyorlar. Ben kısaca bu meselenin zihni bir mesele olduğunu söylemek istiyorum. Yani açıklayacak olursam bir insan ne zaman adım atar? Yahut adım atarken önce sağ ayağını mı solu mu atacağını düşünür mü? İşte Arabistan'ın durumu böyledir. Kral Selman'ın tek yapabildiği şey, bazı ülkelerle barış veya Mısır'la uzlaşmak ya da onları ikna etmek. Yani eğer Kral Selman, Mısır'ı İhvan'a yaptığı baskıları azaltması konusunda ikna edebilirse o zaman Türkiye ile de yakınlaşmış olur. Bunun sonucunda da beraberce IŞİD'e karşı bir hat kurabilirler ve Şia'ya karşı da stratejilerini belirleyebilirler. Ne var ki halen daha bu yapılabilmiş bir şey değildir. Bütün bunlar devletlerin kontrol edemediği mikro yapıların ortaya çıkmasına yol açıyor. Mesela Kobani'de Kürtlerin durumu. Yani hem milliyetçilik hem de mezhep me-

selesi, bir tür mikro-devletlerin oluşmasına sebep olmaktadır. Ayrıca bazı etkili aşiretler başta olmak üzere gayri resmî kişiler de oyuncu olabiliyor. Focault'un deyişle düzensiz mikro güçler ortaya çıkıyor. Bu konular hakkında çalışan, düşünen bir araştırmacı olarak bir görüşüm var. Bölge ülkelerinin, özellikle Sünni ülkelerin din ve siyaset hakkındaki düşünceleri eğer bir çözüme ulaşmazsa IŞİD varlığını sürdürecektir. Çünkü bir taraf kontrol etmeye, diğer taraf ise ortadan kaldırmaya çalışıyor. Şimdi mesela benim gördüğüme göre, -ben ki bir siyasetçi değilim, bir araştırmacı olarak söylüyorum- Tikrit'te yapılan operasyona Suudi Arabistan da Türkiye de rıza göstermemektedir; ama bu operasyon olmazsa ne olacağı da bilinmiyor. Farz edin ki IŞİD bir bölgede geliştirdi -şu anda sultanı altında altı milyon kişi zaten var- ve sonra da diğer bölgelere de yayılmak istedi. Bu durumda onları kim kontrol edebilecek? Amerikalılar bu durumu anladıkları için İran'ın bölgedeki varlığını kabul ediyorlar. İki ülkenin temellerindeki mevcut ihtilafa rağmen IŞİD karşısında ortak çıkarlarının bu olduğunu görebiliyorlar. Bu kontrolü, ne Batılılar düzgün bir şekilde yapabiliyor ne de aralarındaki çekişmelerden dolayı Sünni devletler sağlayabiliyor. Yani Sünni devletler ortak bir karara varamıyorlar. Yani muamma zihinden sahaya kadar yayılan bir muammadır. Araplar karar alamıyorlar: Eğer biraz demokratik olalım diye karar alacak olsalar, Suudi Arabistan ortadan kalkacak; eğer demokrasiye karşı olalım deseler, bu sefer de IŞİD'le aynı safta olacaklar. Gördüğünüz gibi bu zihni bir muammadır.

Sünniler ve Şiiler arasındaki ihtilafların sebeplerinden birisi de acaba bu iki mezhepsel grubun bir diğerini ötekileştirmesidir? Şiilik ile Sünnilik arasındaki ihtilafların teorik ve tarihsel arka planı nedir?

Önceleri Sünni ve Şia arasında pek bir çatışma yoktu. Tabii hiç de yok değildi, mezhebi farklılıklar elbette ki vardı; ancak Şiilerin, Sünniliğin dört mezhebi ile bir sorunları yoktu. Sorun, Vehhabiliğin ortaya çıkmasıyla başladı. Vehhabiler, İstanbul'dan ayrılmak üzere yola çıkmışlardı; çünkü onlar Osmanlı devletine gayrı-Arap bir devlet diyorlardı. Sonrasında Selefilik mezhebini radikalleştirmeye başladılar. Böylece Arabistan'da şekillenen siyasi püritenizmin ucu, Şia'ya da değdi ve Şiiler ile çatışmaya başladı. Vehhabiliğin asıl çıkışı felsefesi Osmanlılığı dışlamak üzerinedir; ama bu püritenizmin çeşitli aşamalardan sonra Şiilikle de uğraşmaya başladı. Şimdi de böyledir aslında; Şiilik ile Vehhabilik arasında sorun vardır, Ehli Sünnet ile değil. Hatta Şiilerin Selefilerle bile bir sorunu yoktu, çünkü aslında Selefiler aydın fikirlerle sahipti ilk başlarda. Bununla birlikte zamanla Vehhabiler, kutsal yerlere, türbelere, mezarlara saldırıya başladılar. Sonraları Irak'a gidip Şiilere saldırdılar. Daha sonra Vehhabiler, Arabistan'ın dış politikasını da dönüştürmeye başladılar. Yani menfaatler de işin için girmeye başladı. Radikalizm karşısında radikalizmi doğurur; Vehhabiler radikalleşince Şiiler de radikalleşmeye başladılar. Bunun önünü almak da mümkün olmadı. Radikallik her nerede olursa olsun kötüdür. Başka şeyler de söylenebilir ama artık olan oldu ve bu ateş her yanı sardı. Artık çözüm aramak gerekir.

Birçok kişi İran'ın bölgede Şii jeopolitiğine dayalı keskin bir siyaset izlemesinin mezhepsel ihtilafları şiddetlendirdiğini düşünmektedir.

Bu doğrudur. Başlangıçta Şiiler Vehhabilere bir tepki olarak vardı. Bununla beraber sonraları İran'ın dış siyasetinde yavaş yavaş bazı radikal akımlar da ortaya çıktı. Yani İran'ın dış siyasetinin etkisiz olduğunu söyleyemeyiz. Sebebinin de söylemiştim; birisi Vehhabiliğin Şia üzerindeki hâlihazırda da süren baskısı ve diğeri de devrimin mahiyetidir. Devrimler şekillenmeye başlayınca sahip oldukları ideoloji de keskinleşir. Bu bir vakıadır ve olmuştur. Buna karşılık şimdi, yani yaklaşık 30 yıl sonrasında, İran toplumu artık bir şeyin ölçüsünü kaçırmanın zararlı olduğunu tespit etmiştir. Yani Şiiliğin de milliyetçi-

liğin de ölçüsü kaçarsa zararlı olur. İşte şurası benim, burası benim demek gibi. Evet, vardı böyle şeyler. Bunun da temel sebebinin devrimi bölgede koruma arzusundan kaynaklandığını düşünüyorum. Ne var ki artık daha önemli başka konular var. Bunlar, İslam'ın kendi iç dünyasındaki buhranları -İŞİD'in kontrolü gibi- çözmek ve din ile demokrasiyi beraber götürmenin bir yolunu bulmaktır. Eğer bütüne barksak ülkemizde radikal akımlar vardır, her ülkede olduğu gibi. Ancak İran'ın aslı güzergâhı ile Türkiye ve İhvan'ın güzergâhları aslında diğerlerine göre stratejik açıdan birbirlerine daha yakındır; çünkü içlerinde İslam ve demokrasiyi bir dereceye kadar da olsa barındırmaktadır. Elbette aralarında Suriye gibi çeşitli sorunlar da vardır, ama bunlar çözülebilecek şeylerdir. Bölgeye şöyle bütünsel olarak baktığımda İslami Cumhuriyet fikirleri radikalleri değil de radikal olmayanları desteklemektedir. Mesela saltnatçılığa karşı olması bakımından İhvanla bir gönül birliği vardır. Tabii bu benim çıkarımım. Bu ülkeler yakınlaşırsa radikalizmi belki uzaklaştırabilirler; ama eğer bunu yapamazlar da birbirleri ile itişmeye devam ederlerse radikalizm yükselişe geçebilir. Mesela, Cumhurbaşkanı Sayın Ruhani, Ortadoğu meselesini halledemezse onun alternatifi eski Cumhurbaşkanı Ahmedinecad'dan daha da kötü olacaktır. Ülkemizi tanıyoz elbette.

Peki bölgedeki ihtilafların çözülmesi için sizin önerileriniz nelerdir?

Üç noktanın önemli olduğunu düşünüyorum. Birincisi, devletlerin, siyasetçilerin biraz daha uzak görüşlü olması gerekir. Şimdiye takılmaksızın ileriye düşünmelidirler. İkincisi, her iki tarafın da akademisyenlerinin, uzmanlarının karşılıklı konuşmalarıdır. Böyle kişiler, sağın solun sözüne bakmaz; sadece olanı, meseleyi olduğu gibi söylerler. Üçüncüsü de bölgede aslı ve teferruata giren konuların belirlenmesidir. Asli meseleler üzerinde eğer bölgede ortak bir tutum oluşturamasak bile en azından asgari müştereklerde anlaşabiliriz. Mesela aralarındaki ihtilaflara rağmen Arabistan, Türkiye, Katar ve İran İŞİD'e karşıdırlar ve beraber hareket edebilirler. Yani ihtilaflarımıza rağmen bazı konularda müttefik olabiliriz. O zaman İŞİD'in nefes alacak yeri kalmaz.

Bize zaman ayırdığınız ve görüşlerinizi samimi bir şekilde paylaştığınız için teşekkür ederiz. ○